

SZÍNHÁZ. - FILM.

Liliomfi.

Szigligeti bohózatának felújítása a Nemzeti Színházban.

Felújítás? Még jóakarattal sem nevezhető annak. Itt az átdolgozó Emőd Tamás meg a rendező Vaszary János vállalja a szórakoztatást — Szigligeti számlájára. Több lap úgy írt, mintha valami bepókhálósodott ócskaságot szedtek volna elő és csinosítottak volna ki, holott a darabot még nemrégiben is hatással játszották, a mostani címszereplővel. Vaszary meglehetősen ellenmondással nyilatkozott az új átírás és színrevitel szándékairól. «Elsősorban az a cél vezetett, hogy a darabot közelebb hozzam a mai élethez»; majd meg: «Azt akarom megmutatni, hogy milyen lett volna a magyar operett Szigligeti korában, ha lett volna». Hogy fér ez össze? Sehogy. Az eredmény pedig: azt mutatták meg, hogy mennyiben alkalmas a majdnem kilencven éves bohóság mai kabaréhatásokra. Emőd egészen lírai hangulatú előjátékot írt hozzá, minden valódi kapcsolat nélkül. Pár éve a *Fenn az erdő, nincsen kashoz* Csathó is írt effélet, de legalább stílusosat. Emőd vándorkomédiás képe nem is a Világos idejebeli színészéletet mutatja, inkább Déryné kezdőkoráét. Maga a darab pedig agyon van tűzdelve játék-, zene- és éneketétekkel. Ez magában még elfogadható, itt valóban nincs szó magasszintű klasszikus szövegről. Nagyobb baj, hogy a túlbuzgóság visszafelé sül el. A frissen, élénken perdülő bohózat így szét van fészítve, minden fordulatában megakasztva s a hatás kárára elkényelmesítve. A forgószínpad azt javasolta volna, hogy segítségével az eddiginél is sebesebb iramot lehessen parancsolni, ehelyett most a mellékdolgok kiszínezésére s a középponti mese szétzedésére használják. Az alakoskodások így végül szinte nyomon is alig követhetők s ennek az előadásnak nézői aligha tudnának a történet lényegéről számot adni.

Ami kitűnő ebben az előadásban, az a forgószínpad nyújtotta lehetőségek több, igazán ötletes kizsákmányolásából következik. Benedek Kata színpadképei egyébként is szépek és kedvesek. Nádor Mihály zenéje is kellemes és hű a darab eredendő vidámságához. De végkép hűtlen ehhez a játéktílus. Ennyire szabadjára engedni a színészek hancurozását (a darabtól tisztára elszakadva) nem okos dolog, nem is ígér igazi vidámságot; mert a színpadi illúzió ahhoz is megkívántatik. Uray szeretetreméltó és elegáns Liliomfija így is hat, de néha most a szerepével játszik s nem a szerepét játssza. Csontos elszántan az előbbi cselekszi, valami elragadó öslény-bájjal, de lemondva a ripacsság *önkéntelen* komikumáról. Gózon túlbuzog Szilvay professzor szerepében s híján van annak a bizonyos gravitásnak, mely megvolt a nagy Ujháziban s még legutóbb Horváth Jenőben is. Hosszú Zoltán is hamarabb emlékeztet csaplárosra, semmint fogadósra. Vaszary Piroska mulatságos aggszűz, csak hangban, taglejtésben ne szertelenkednék annyira. A fiatal hölgyek:

Somogyi Erzsi, Olty Magda bájosan mozgékonyak. Apáthy kedves pincér. Gabányi és Matány Schwarz-nemzetsége a régi jó.

Galamb Sándor néhány esztendeje jó példát adott Szigligeti felfrissítésének mértékére. Ezt a mostani kísérletet éppen a mértéktartás hiánya jellemzi.

Forr a bor.

Móricz Zsigmond színdarabja a Nemzeti Színházban.

Gyermekkorában Nyilas Misinek lelkére kötötte az édesanyja: légy jó mindhalálig. Most is, férfivá serdülésének erjedő korszakában ezzel a kátével vág neki az életnek. A második regény, melynek újra ő a hőse, apróra elibénk tárja a becsület ifjú rajongójának lelki válságait. Színpad az ilyen belső küzdelmek rajzát meg nem bírja; ott az író faggatódzó szavának (mely ennek a regénynek élményerejű közvetlenségét megteremti) el kell némulnia, s ha helyette a hős maga vall hevüléseiről és ihletéseiről, könnyen üres szavalmány lesz belőlük. Valóban, ez a Misi csak szaval világmegváltó becsületesség-kultuszról, írói ábrándokról, igazi keresztényi lelkületről stb. Ami része a színpadi cselekvényben van, abból csak egy ügyefogyott és kedélytelen fiatalembert ismerünk meg, a becsületnek nem annyira megszállottját, mint inkább csak smokkját, aki iskolatársainak érettségi-körűli, hagyományos mesterkedéseit majdnem «elpecheli» a maga zöld szerelmi ügyével. Tudom, hogy Móricz ennek az első szerelemnek itt valósággal a tisztítóvihar szerepét szánja. De színműírásban a szándék semmit sem ér, ha megvalósítását a helyzetek erélyes, drámai megragadása nem szolgálja. Misinek szerelméből pedig itt csupán az első csók kabarézú jelenete, egy badar féltékenységi szcena, meg a darabzáró, végkép meg nem győző, becsületességi felhorgadásból támadt szakítás marad. E mozzanatok közt minden drámai érdek és cselekvés vesztel, hosszú jeleneteket töltenek be a kollektív érettségi izgalmak, amikor hűsz színiakadémiás fiatalemberek zajong a színpadon, vagy a kollégium tornyába helyezett éjszakai «vászat», mely a legnépszerűtlenebb tanárból csalja felszínre az emberségesség ősrétegét. Biztosan megfogható, következetesen megrajzolható alak szinte egy sincs a darabban, legkevésbé az magáé a gyermekhőse. S valahogyan még Móricz humorra sem bír lélekzethez jutni, éppen legszeretetremlétebbnek képzelt alakjai keverednek rendre sületlen élcek izetlenségébe.

Nem jó szolgálatot tett a színház az érdemes szerzőnek, hogy ezt a művét, ebben az alakban, vállalta. A játékmester Ódryra itt csak valami látzatélet megteremtésének nehéz feladata hárult, s annak tőle telhetőleg meg is felelt. Nyilas Mihály szerepe körül kelletlen kapkodás támadt, végül a tehetség, de ettől a kíváncsalmától merőben idegen egyéniségű Ungvári Lászlónak kellett vele megbirkóznia; ne rójuk fel neki a kevéssé örvendetes eredményt. Vizvári Mariska egyéni kedvességével enyhítette a rábizott alak durva rajzát. Gózon «spicli» tanárjából tökéletesen hiányzott a debreceni íz, inkább a Fliegende Blätterből lépett elő. Somogyi Erzsi sem segíthetett azon, hogy szerepe a regénytől a színdarabig annyira felemássá bizonytalanodott. Ódry — kinek művészi súlyával az új Nemzeti Színház oly kevéssé látszik tisztában lenni — valamit mégis csak juttatott tekintélyéből a kollégiumi igazgatónak. Figyelmet keltett Várkonyi Zoltán törtető diákja és Matány fontoskodó pedellusa, valamint a fiatal Lázár Gida gyermeki kedvessége. Egyébként pedig: bocsássuk meg a második Nyilas Misit — az első kedvéért.

A néma levente.

Heltai Jenő vígjátéka a Magyar Színházban.

Emlegették ezzel a kedves és osztatlan sikerű vígjátékkal kapcsolatban a századvégi magyar színpadi újromantikát, emlegették Rostand századfordulói francia verses páthoszáát, csak a még régibb Mussetről esett kevés szó, pedig egyénisége szerint Heltai ezzel az érzelmeket fölényesen kezelő, de azért meleg szívvel dédelgető szellemmel tartja a legközelebbi atyafiságot. A shakespearei vígjátékokéval rokon tárgyhoz fordul, amit Musset is szívesen megtett (neki is van egy magyar vonatkozású, Mátyás-kori vígjátéka, a *Barberine*), de Shakespeare naív játékosságába mindkettőjüknél belevegyül egy cseppnyi szeretetreméltó cinizmus, a mesén felülálló szemlélet, a régi anyag újszerű kizsákmányolásának gyönyörűsége.

Ez: a munkában való gyönyörködés, adja meg Heltai alkotásának valódi varázsát, írói igaz értékét; ezért *alkotott* a színpad számára s nem csupán — szállított, ahogy manapság széltére divat. Maga vallja, hogy harminc esztendeje foglalkoztatta az a középkori széphistória, mely elragadó ötletével novellaformában az *Omnia vincit amor* ősi tételenek egyik bájos változatát kínálta újabb költői alakításra. Az ötlet drámai fordulatosságot nyert, francia környezetéből átplántálódott a magyar renaissance világába s ezzel Heltai a magyar színpadnak Mátyás királyhoz fűződő gazdag hagyományába beleszótt egy idegenből hozott új szálat, olyan természetes könnyedséggel, mintha «Néma Péter» híresnevezetes esetét több évszázados mult őrizgetné költészetünkben. De nem kereste és nem vállalta a «történelmi vígjáték» nem sok jóval biztató műfaji igényeit, melyek még a tiszta

meseszerűség talaján is pl. Herczeg Ferencet *Balaton regé*-jében valamelyest az izetlenség hinárosába csalogatták. Heltai rendületlenül megmarad a szerelmi párharc meghitt mozzanatainál, az asszonyzelidítés soha el nem hervadó témája mellett, annyira ennek szolgálatába állítva mindent, akár Shakespeare a *Makrancos hölgy* történetében, egy kicsit mintegy ellenképet szolgáltatva ehhez, hiszen a nagyhangú «nőidomár» helyébe éppenséggel a — *hallgató* Petruccio alakját állítja.

Már a tárgyban is benneszunnyadt az a kedves ígézet, ellenállhatatlan kecsesség, mely Heltaiban annyira emberére talált. Mily ritka öröm színpadról a stílustisztaságnak, hajlékonyságnak, arányérzéknek és hangszínegységnek ilyen fokát élvezni! A játék első negyedórájában tökéletesen beleéltük magunkat az író világába, pedig igazán a maga kedvére és örömére teremtette meg ezt a világot s nem a nézőtéri rétegek várható kegyei felé sandítgatva vagy azokkal alkudozva. A színpadi irodalom nagy «szimatolói» jobbára éppen ebben vétik el a dolgukat: a céltudó vezetés helyett szívesebben vezetettnek magukat, holott a közönség a megajándékozatásra vágyik s nem arra, hogy rábizzák a válogatást, mint holmi garasos bazárban. Heltaiban ezúttal megvan a magaismerő író bátorsága: mer egyszerű, szinte puritán lenni a fődolgokban s amily meggondolt, époly takarékos a részletekben. Mikor úgy tetszik: vékony meséje kifogyóban van s a kibogozás a banalitás veszedelmével fenyeget: a siralomházi jelenetben olyan finom leleménnyel örvendeztet meg, mely a szerelmi párviadalt tiszta és mélyen költői dialektikájú lélektani rajzzá nemesíti.

Verseken írta meg vígjátékát, úgy, hogy a versek a téma egyedül lehetséges megnyilatkozási formájá-

nak hatnak. Nemcsak a sorai muzsikálnak, hanem az egész írói elgondolás muzsikája zendül fel rajtuk keresztül. Csupa virtuozitás ez a szöveg, — egy cseppnyi hivalkodás és kirakatigény nélkül. Távol áll az «akadémiai pályavígjátékok» kimért peckességétől, de távol minden fárasztó és elbarokkosító túldíszítéstől is. Szellemesek ezek a versek, de a szellemes szöveg *szolgálatában* azok s nem öncélúlag; remekül szavalthatók, mert a szó egyúttal már a szerepet és jellemet is «hozza».

Amit a Magyar Színház a magáéból a darabhoz hozzáadott, valóban méltó, egészen elsőrangú szolgálat. Hevesi Sándor rendezése hajszálalig híven tolmácsolja ezt az ebben a hajlékban eléggé szokatlan formanyelvet. Színpada minden pillanatban él és hat, mégpedig a vígjáték legmakulátlanabb hitelű szellemében. A két vezető feladatra két kimagasló tehetség állt rendelkezésére. Bajor Gizi ritka gazdagságú árnyalóképessége egészen kivételes játékalkalmat talált Zilia szerepében. Néha színpadi másodpercek tűzijátékával gyönyörködtet s emellett a legparányibb részlet sem szakad ki a fölényes biztosságú egységből. Hangjában egy egész zenekar szólal meg, mozdulatai, pillantásai, arckifejezése a nagy művészet tékozló kedvét mutatják a nagy művészet szerénységének varázsában. Versmondása tökéletes, szavaejtésének ritmusában szív dobog és lélek ringatódzik. Törzs Jenő feladata gyönyörű, de rendkívül nehéz is. Igazi színészi bensőség nélkül menthetetlenül operetté torzulna. Második felvonásbeli rendületlen némaságában tekintély és szenvedély volt egyszerre; a szentimentális bakó áruhájában pedig behizelgően kedves mozzanatai vannak. A fiatal Bilicsi, a színház egyik legszámottevőbb igérete, újra meglepett színességével, friss mozgásával, valódi humorával és

kitűnő beszédével. Szakáts Zoltán Mátyás királya rokonszenves, csak a csillagot nem igen érezzük a homlokán. Péchy Blanka egyénisége inkább valami tragédiabeli Beatrix jelleme felé hajlik, semmint az itteni jótételek felé. Pillér Vera, Sennyei Vera és Székely Lujza bájos, temperamentumos női triász. Galeottót Földényi pompás megjelenéssel, csak talán a kelleténél valamivel komorabb színekben állítja elének.

Az első tavaszi nap.

Dodie Smith vígjátéka a Vígsházban.

Rokonszenves ennek a finomöltésű vígjátéknak őszinte igénytelensége. Előttünk eddig ismeretlen nevű írónője a jó, szolid angol hagyományra épít, mely a polgári világnak, a családi életnek meghitt mozzanatairól szinte kifogyhatatlanul újat meg újat tud mondani. Most is egy átlagcsaládnak, egy törvényszéki hites könyvszakértő házanépének egyetlen napját ismerjük meg, reggeltől éjfélig, egy ritka szép tavaszi napot, melynek vérpezsdítő levegője éppen az ilyen rendes, átlagemberekre nézve jelenthet veszedelmet. Ó, éppenséggel nem tragédiát, itt mindenki legfeljebb ha megperzselődik. Látatlanban azt hihetnők, hogy csak nagy erőltetéssel oldható meg, hogy az öttagú család apraja-nagyja kivétel nélkül belebonyolódjék valami kis érzelmi konfliktusba. Hanem a szerző ügyessége és leleménye ép abban mutatkozik meg, hogy színpadán minden valósággal magátólértetődően pereg le. Figyelmet érdemlő az az állandó, friss és éber körütekintés, amellyel semmit sem mondat vagy tétet hiába: ami először csak pillanatnyi multság, az a későbbiekbe rendre «beledolgozódik». Legfinomabb pedig az egésznek zárótétele, amikor a szülők is, a gyermekek is lefekvéskor a

hálószoza csendjében egymásnak meggyónják a bolondos tavaszi nap titkait s azután a szülők a gyermekek naívságát irigylik, a gyermekek pedig a szülők higgadságát. Valahogyan az élet örök, furcsa rejtélyére döbbenünk rá: milyen tájékozatlannak egymás felől az emberek, még azok is, akikre egy fedél alatt borul rá az éjszaka.

A Vígsház szép előadása — Hegedüs Tibor rendezésében — igen jól érvényesíti az itt annyira fontos hangulati értékeket. Makay Margit játéka maga a finom tapintat, a sejtelmek és nyugtalanságok választékos rajzával hódít minden jelenetében. Ajtay derűs apa-alakja is becsületére válik ennek az örvendetesen izmosodó tehetségű színésznek; van igazi humora s — ami ritkább, semmint hinnők — van keresetlen úriassága is. A gyermekek: Tolnay Klári, Szombathelyi Blanka és Gellért Endre egytől-egyig kedvesek, nemcsak szerepük, hanem lelkük szerint is sugárzóan fiatalok. A többi szerep mind epizódjellegű, de ezek is kitűnően vannak betöltve. Pártos Erzszi takarítónője kísértetiesen élethű, Ladomerszky Margit komikai vénája most is feltűnést kelt. Vágóné szeretetreméltó, az ifjú Szemlér Máriában van őszinte kedély. Vértess egyre biztatóbban kezd megszabadulni merevségétől. Egy színiiskolás kisleány, Németh Romola, csakugyan a tavaszi napsütés bájával jelentkezik, csak az érthetőbb szövejtést kell még megtanulnia.

Szívdobogás.

Szép Ernő vígjátéka a Pesti Színházban.

Líraibb darab cím alig képzelhető el színlapon; líraibb vígjáték is alig a színpadon. Ilyen vékony drámai készlettel útnak vágni nem csekély bátorság. De Szép Ernő — újabb köl-

tészetünknek ez a valódi szívspeciálistája — nyilván úgy érezte, hogy ő igazán nem jó zavarba, ha arról van szó, hogy harmadfél óra hosszat ki nem szabad fogynia a szívről való közlendőiből. Neki elég volt Heine két verssora is, hogy az *Azra* három felvonásán át megéljen belőle.

Most egy fiatal leányt meg egy fiatal lélekelemző orvost sodor egymás mellé a társasélet véletlenében. A leány arra a férfira bukkan, akinek közelében nyugtalanná lesz a szíve, a doktor úr pedig egy «set»-re, melyben talán a nagy Freud professzornak is öröme telhetnék. Éva hajlandó is magát alávetni a szörnyen tudományos és fölöttébb korszerű elemző módszernek, noha neki nem betegségi, hanem — egészségi komplexusa van: szívdobogásának titkát a gyanútlan orvos végül is — saját becses személyében kénytelen felderíteni. S amikor a magántanár úr első ijedelmében még nem bír a helyzet magaslatára emelkedni: női okossággal a visszavonulás taktikájához folyamodik. S valóban: az orvos önként megy el a vesztőhelyre: meglátogatja Évát gyermektornaoktatói foglalatokozása közben s örömmel állja, hogy ezúttal a leány végezzen titokfürkészs munkát *malgré lui* agglégénysors felé sodródó lelkében. Ez a módszer, ha talán Freud mester találmányának tökéletesen meg nem felel is, szintén szép multa tekinthet vissza: már az első Éva óta fel van találva. A diadal teljes. Gyermekekörünkben látott tréfás rajzokra emlékeztet, ahol az elorzott puskával a nyúl teríti le a hetyke vadászt.

Hogy ez így egy kicsit ösztövérvígjáték? Csakugyan az. De ha Geraldyt szívesen hallgatjuk órák-hosszat, hallgathatjuk Szép Ernőt is, kivált mivel megvan az a valódi költői adománya, hogy a felfedezés örömeivel, a friss szemlélet gyönyörűségével tud elidőzni a mindennapi

élet legősibb és legközkeletűbb fordulatai mellett.

Igazi kamaradarab ez s előadása is a tiszta kamarajáték stílusát kívánja meg. A Vígszínház jeles együttese Li is tett magáért. Ha Szép Ernő a lírának, Dayka Margit meg a színjátszásnak szívspecialistája; megint egészen egymásra találtak, mint egyszer már az *Aranyóra*-ban. A második felvonás «fedett» játéka ennek az üdelelkű színésznek egyik legszebb és legfinomabb munkája. Somló István — a színház jóhírű «orvos»-a — ezúttal is bizalomkeltő komolysággal analizál. Különösen a hallgatása beszédes. Csak megolvadásának veszi egy kissé hitelét némi eredendő merevsége. A többi mind epizódfeladat. Közülök a Köpeczi-Boócz idegbetegstudiuma csakúgy kitűnik éles megfigyelésével, mint jóleső mértéktartásával. Sulyok Mária finom jelenség egy társaséleti mártírnő alakjában. A kis Puskás Tibor értelmes, tehetséges fiúcska. Tarnay rendezői munkája, Vörös Pál díszletei stílusosak.

Mindennek ára van.

Gáspár Miklós vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Három esztendeje jelentkezett ez a férfialnevű író ezen a színpadon. Akkor egy riporternőben a «mai, bátor kisleány»-t rajzolta meg, most egy kereső nőben a «mai, bátor asszony»-t, aki az urába szerelmes, pedig boldogulásának egészen más volna az — ára. A hivatali főnökhöz kellene kedvesnek lennie, aki koholt B-listával zsarolja a csókját. Az állítólagos vígjáték állandóan tragédiák szélén támoogy, a baj csak az, hogy a vígsága igen kevésbé válogatós élcelődésben merül ki, ahol pedig komoly húrokat penget, ott szinte egy pillanatra sem bír meggyőzővé lenni, annyira mondvacsinált minden helyzete s annyira kizárólag a helyzetek-

hez igazodik alakjainak jellemrajza. Három felvonáson át egyre meglepetéseket tartogatnak az alakjai, akit joviális léhának ismerünk meg, arról sötét aljasságok derülnek ki, akit életbölcseknek, arról szálkás kedélytelenségek. A hősnő nagy hősisége sem bizonyít a címben hirdetett tétel mellett, igazában ellene sem: színpadi életsors ez, pusztán a szerzői számítás szolgálatában. Az epizódok is egytől-egyig olcsó csattanóra vannak beállítva, addig tart az érdekük, ameddig a poent — visszamenőleg is — minden le nem ront. Goethe örök igéje a tettenért szándékosságról itt széltére igazolást nyert; lehangolás jár a nyomában, mint mindig, ha élő emberen feszülő öltöny helyett a — szabásmintát mutogatják.

A rendezésnek itt azt kell vállalnia, hogy a művészi valóság káprázatát adja meg annak, ami ezt az igazságot nem meggyőződésből, csak színdarabírás ürügyéül vallja és bizonygatja. Hermán Richárd friss, mozgalmas színpaddal kábítgat, megteremtve azt az atmoszférát, melyben a dialógus legalább pillanatnyi hangzásértékhez juthat. A szereplők is mindent elkövetnek ennek érdekében. Mezey Mária szinte meg is terheli a feladatát «komoly» akcentusokkal, néha egy kissé a — szomszédba is megy ilyenekért; pedig amit a magából ad, az is sok jóval biztat. Nagy György a lehetetlennel küzd: hitelt kíván szerezni a világ legkétebb hitelő vegyészeti feltalálójának. Mihályfi Béla igen tekintélyesen él vissza hivatali hatalmával, néhány jó szívhangja is van, szerencséje, hogy a szerző nem hozza többet vissza, amikor ezekért felelősségre kellene vonnunk. Soltész Annie szerepében van a legtöbb ízetlen él; hősiezen átvágja magát azokon is. Boray jó-ságos minisztere kellemes nyugvópont. Szigeti Jenő egy olyan örökké

hálás figurát zsákmányolhat ki, aminőről Jókai mondta egyszer: «annyira süket a boldogtalan, hogy kizárólag — a sugót hallja meg». Gara Zoltán, a díszlettervező, megint remekelt a kis színpad térvizszonyainak mesteri kihasználásával.

Vízkereszt.

Shakespeare vígjátékának felújítása a Nemzeti Színházban.

Ugyanaz a rendezői elgondolás *mollban*, amellyel a minap *Bánk bán* színrealkalmazását kísérelték meg *durban*. A középkori vártorony helyett most afféle norinbergai játékdoboz áll a teljesen nyitott színpad közepén, csekély módosulású közép-résszel és a játékba állandóan belevont kétoldali lépcsőzettel. Az a marionettszerűség, amely ebből a darab egész tartama alatt támad, sehogyan sem szolgálja ennek a bővérű, harsogó vidámságú s ugyanakkor légies lírájú komédiának valódi renaissance-hangnemét. Shakespeare itt a szélsőségekkel játszik, de nem artista, dekoratív elszánással, hanem boldog, önfeledt és felelőtlen hancurozással. A kacagás és a melancholia összebékélése ez, Orsino herceg szerelmi lantjának és Tóbiás úrfi feneketlen boroscancsójának egy-vászonra vetett, ragyogó csendéletképe, melyben Péterfy Jenő nem győzött gyönyörködni, mélyen fájlalva garasos józanságunkat, mely a szellemnek ettől a szabadságtól olyan reménytelenül idegen.

A felújításból ép ez a szellem szabadult el. Helyette kordába fogott duhajkodásokat, «preszió» szerelmi bonyodalmakat kapunk, a közreműködők verejtékesen ügyelnek a rendező szavára s közben elfeledik Shakespeare szavát, melyet csak *mondanak*, anélkül, hogy igazán felvennék a vérükbe.

Jaschik Álmosné színpadképe első

pillanatra tetszetős, de a játék követelményeivel kevéssé vet számot s félóra mulva lélektelenné merevedik. Nagyajtay Teréz jelmezei jó összhangban tartják a színeket, de az álarcosbál alkalmoszerűségére emlékeztetnek Shakespeare szabados világa helyett.

Nagy Adorján, a játékmester, egy kissé tanári katedráján érezhette magát, annyira a fiatalság uralkodik a színpadon. Az új nemzedékből legtöbbet a Szörényi Éva alakítása ér. Igen helyesen érezte Viola *kényszer-fiúskodását*, kivált a dalon csüggő Orsino karosszéke mellett mutatta meg igen jól a magát csaknem eláruló érzelmes leánykát. Lánczy Margit Olivíája hatásos jelenség, de valahogy végig kívül marad a szerepén. Ungvári több helyet szépen mondott el, mozgása és arcjátéka azonban meglehetősen keresett volt. Tapolczinak kevesebb részletre kell szorítkoznia, ne akarja mindig a részegség egész arzenálját felhasználni. Kürthy György mesterkelt Malvolio; ide több önkéntelen komikum kell. Jávor semmire sem ment a Bolond szerepével, még a szövegét is akárhányszor összezagyalta. Pethes Keszeg Andora a régi jó.

Rédey Tivadar.

Berczeli A. Károly : Sámson és Delila.

(Bemutatta: a Szegedi Színház.)

A Szegedi Színház április 2-án bemutatta Berczeli A. Károly darabját, a *Sámson és Delilát*. A magyar színházi élet kapitalista üzemében, ötlettelen vajúdásában érdemes megállanunk e bemutatónál, egyúttal Berczeli drámái törekvéseinél. Berczeli jól látja, hogy az újkori jellemdráma csödbe jutott, művészi skálája kimerült, iparosok és dilettánsok prédája, kalmárok üzlete lett. A nézőnek már nem lelkiismeretvizsgálata többé. Egyszerűen csak

szórakoztatja, individuális problémák, kiagyalt mesék, játékaival nar kotizálja. A mai közönség nem élményt, hanem kábulatot akar és ebben nemcsak ő a bűnös. Berczeli a dráma régi kiváltságos helyzetét akarja föl idézni és korának lelkületéhez alkal mazni. Van bátorsága ezt a missziót vállalni: művészi és emberi hite nem retten az akadályoktól vissza.

Drámai alkotásaiban (*Utítársak, Fialatok, Tigrisek, A lángész, Fe gyencek*) van valami, ami a közép kori misztériumokra emlékeztet. Nem egyéniségeket, hanem szimbó lumokat ábrázol. A cselekvény stili zált, csip-csup igazzal nem törődik. A logika és jellem követelményeit szívesen föláldozza mélyebb igazság ok kedvéért. Lélekrajzban, életáb rázolásban mindig a lényegyet keresi, innen a drámai hangulatainak egy részt groteszkbe, másfelől monumen talitásba hajló stilizáltsága. Termé szetes, hogy mindezzel a drámai történések megszokott zártságát, börtönét lerombolja, kozmikus táv latokat villant meg előttünk, rádöb bent embervoltunk sokféle kénysze rűségére, de boldog kilátásaira is. A Berczeli-dráma a modern architek tura tárgyyszerűségét, nagyvonalú egyszerűségét, szintetizáló hajlandó ságait juttatja eszünkbe.

Berczeli drámai világszemlélete a teljességre törekszik, a drámát újra a költészet királynőjének álmodja, amikor az életnek ismét szublimá ciónja és zsinórmértéke lesz. Innen profétai lendülete is, amellyel osto rozza korunk bálványait, tévelygé seinket és amellyel szándékainak mindnyájunkat meg akar nyerni. E vonatkozásban megint a miszté riumdrámákra emlékeztet, amely a világnézet organikus egységében fo gant meg és amely egyszerre volt játék és hitvallás. Nem Berczelinek hibája, hogy korunk szellemi zúr zavarában, szertézüllött társadal

mában, az élménynek ezt a harmo nikus egyezését nem sikerül előidéz nie. Van abban valami sorsszerű, hogy hatása nagyobb emberközösségekre egyelőre nem sugárzik ki. Az embe rek az individualizmus heroikus iz zásától távolabb vannak, mint va laha. Az igényes művészi alkotás ép en a mai nagymértékű fogyasztás következtében alig jelent nekik va lami élményt, nem akarnak benne a maguk emberségére és egyéniségére rádöbenni. Földi törvények és hiúsá gok, külső történések sodorják őket.

Berczeli új drámája, a Sámson és Delila voltaképpen a test és lélek örökúj vitája modern hang szerelésben. A mai ember aposztáziá ját, a lélek javaitól és almaidól való elpártolását állítja elének. A szellem rabszolgaságban sínylődik, de ez részben az ő bűne, mert nem tudta a testet östunyaságából megváltani, az erőt szublimálni. Berczeli apokalip tikus látomásában a kultúra szim bóluma (Róbert) elbukik ugyan, de a megválthatatlan természet (Sám son) is vele pusztul. Világok omlanak itt össze, mint a shakespearei drá mában. A költő sokunkkal együtt érzi, hogy a dolgok határán, egy kul túra alkonyán, újnak kezdetén áll. Szatírájának kétségbeesett szomorú sága is ezt a minden bizonnal elj övendő új világot szolgálja. Az elfo gultság és bűn ezer változatát bí rálja bölcs tárgyilagossággal, de egy úttal vérző szívvel is. Leonardo da Vinci mondja valahol, hogy az ég akkor a legkékebb, amikor a romok közül tekintünk föl reá: új építésre bíztat bennünket. Berczeli a kátyúba jutott emberi lélek ügyéért küzd, pedig minden ellene szól. A remény telenség heroizmusával, a költőnek e legjellemzőbb attitűdjével küzd a maga igazáért, amelyből egyben a jobb lelkek sóvárgása sír Isten or szága felé.

A darab pompás művészi keretűl

Aba-Novák Vilmos díszletei szolgáltak, a rendezés nehéz munkáját a finom ízlésű *Vér György* vállalta, *Delila* szerepében a kitűnő *Könyves-Tóth Erzs* tűnt ki, de forró tapsokat

arattak még *Mészáros Béla*, *Deréky János*, *Pálóssy László*, *Vágó Artur*, *Veszely Pál* és *Csonka Béla*.
(Szeged-Alsóváros.)

Bálint Sándor.

HÁROM FILM.

A filmek és művészetek barátja nem győz eléggé örülni annak a teremkeny tévovázásnak, mely az utóbbi időben úgylátszik hatalmába kerítette a filmek alkotóit. Kétségtelen, hogy a film még kevésbé filmszerű legtöbbször, de az is kétségtelen, hogy még az a riadt próbálkozás is, mely az irodalommal próbálja nemesíteni a filmet, vezet valahová. Az utóbbi időkben alig volt olyan jelentősebb film, mely ne jelentett volna valamennyire lázadást a régi ellen, ha sokszor csak egy új sablon lázadását is a régi sablon ellen. Rengeteg vonalon és sokféle témákkal próbálkozik, megkeresi az arc alatt a lelket, a szép arc alatt az embert. Kísérletezik és ez a kísérletezés, ha nem is hoz tökéletes eredményeket, már a cél felé mutat.

VÁGY

a címe, ki tudja, miért *Marlene Dietrich* legújabb filmjének. Legalább is a film nem igazolja ezt a címadást, csak éppen annyi vágyakozás van benne, amennyi a mai filmekben általában. A plakátrajzoló, aki lángot utánzó betűkkel rajzolta ki ezt a címet a plakátra, inkább *Marlene Dietrichre* gondolhatott, mint a filmre, holott ez a film nem azonos *Dietrich*hel és azzal a fogalommal, amit e név jelent. Föltétlenül ez a legnagyobb meglepetés, amit a néző számára hozott és jó szórakozás volt figyelni, hogy a rendező hogyan próbálta összeegyeztetni a kárhozatra vivő *Marlene* régi figuráját és az új sablont, mely sok kedélyt kíván a filmbe. A sztárra mindenesetre fantasztikus ruhákat adott, díszletezte, ahelyett, hogy öltöztette volna. *Dietrich* ruhái ez alkalommal, még inkább mint máskor, nagyon kevésbé ruhaszerűek, leplek és tollak, melyek valami különös lényre varázsolják, mely mögött csak sejteni lehet az emberi alakot, viszont érezni lehet az asszonyit, illetve inkább a nőstényit. Megint már nem is nőnek, hanem nőnemű erotikus élőlénynek cicomázták.

Némi kajánsággal lehet szemlélni, hogy a szokott elv szerint öltöztetett színésznő, mennyire becsületes szerepet játszik ebben a filmben és mennyire kielégíti az amerikai polgári morál és bűnöző szentimentalizmus minden igényét. A szerep, a film és *Dietrich* régi beidegzett szerepköre élénken ütik egymást a filmben. A cím, a ruhák, a teljesen indokolatlanul beiktatott, csupán a szokott és szeretett rekedtes hang miatt fölvetett kis dal és a vagyonőr nyakék ügye: ez a *Dietrich*hez tartozik, «a» *Dietrich*hez, akit az éppentizenhatéven-felüliek irigy és gyönyörűséges izgalommal lesnek a sötét nézőtérrel. A film levegője, az éles, vidám és tiszta napfény a film legtöbb képén, a párbeszédék és az «emberien humoros» jelenetek *Gary Cooper*hez, helyesebben, ahhoz az új angol-amerikai filmsablonhoz, mely egy adag «jópofaságból», egy adag kedves és férfias becsületességéből és sok-sok bátor életvidámságból és fiatal életkedvből tevődik össze.

A vidám, derűs és tiszta légkör is megmarad és a szenvedélyes asszonyi lény képére éhesek is jóllaknak: képzelte a rendező, mikor *Coopert* és

Dietrichet ebben a filmben összepárosította. Ezzel szemben az történt, hogy Dietrich már amennyire izgalmas ruhái és romantikus szerepe engedték, szépen asszimilálódott a derűs és tiszta légkörhöz, melyet az új sablon előír. Van valami vidáman és talpraesetten nyárspolgári a filmben, Gary Cooper, olyan fiatalos, magabiztos, nyugán esetlen, mint maga Amerika. Dietrichnek nagyon nehezen sikerül megőriznie ebben az egészséges légkörben a tőle szokott formát, a tág szemeket és az ígérő mozdulatokat, melyek a mellékutcában, este, egy-egy rozoga lépcső karfájára támaszkodva voltak nekikvaló környezetben. Alapjában a film, bármit mond is a mese, légkörében egy vidám hétvégi kirándulás üde illataival és jó, nem egyszerű humorával van tele. Nem harmonikus alkotás, nem is nagyon alkotás, de jó film, az ember örömmel nézi végig. Film, amelyben az egyik leghíresebb sztár szerepel és mégsem egyedül őreá szabták az egész filmet. Ennyi is eredmény.

ÖRVÉNY

a címe az utóbbi hónapok, sőt talán a legutóbbi idők legjobb filmjének, mely minden ízében művészi alkotásnak készült és annak is sikerült. Legalább annyira gondol a kifejezéssel, mint az ábrázolással, ez talán az első film az Extázis óta, amelynek stílusa van. Esemény alig van benne, ami van, a háttérben folyik le, inkább érezni, mint hallani lehet. A történetnél meg-rázóbb csak a téma és lehet, hogy a nagyközönség most is csak a témáért hajlandó elviselni a művészetet, ahogy csak a témáért volt hajlandó meg-tenni ezt az Extázisnál. Alapjában alig történik valami a két tragédia között, melyek elkezdik és befejezik a filmet. Ami történik, vontatottan történik, sietség és sodrás nélkül, inkább fárasztva és izgatva, semmint lekötve. A film vonzóereje merőben ellenkező, mint a többi filmeké. Ami az Örvényt művészetté teszi, arra a többi filmek nem is érnek rá. Ez a művészet: meg-éreztetni a képek és hangok mögött a jelentést, itt minden képnek és minden hangnak tragédiát előkészítő jelentése van. A visszhangos uszoda hangjai gúnyosan triumfálnak a beteg férj fülében, a rádió sportról és nagy testi eredményekről beszél. A mozdulatok nem önmagukért vannak, mindegyikük telítve van emberi mélységgel, szomorúsággal, vagy kívánsággal. Keveset, nagyon keveset beszélnek, de az éjszaka tele van hangokkal és a képek tele vannak jelentőséggel. Ami nagyszerű a filmben: nem a téma, nem a gyönyörű fényképek, mégcsak nem is a nagyszerű szereplők, hanem: hogy a néző ugyanazt asszociálja a képek és hangok nyomán, amit a tragédia résztvevői asszociálnak. Bármilyen furcsán hangzik: a film rendezőjének sikerült lefotografáltatnia a lelket.

A néző tudja mindazt, amit fényképezni nem lehet, csak elmondani, amit regényekben hosszan szoktak vázolni az írók. A néző részese annak, ami a filmen történik és részese marad azután is, hogy elmegy a moziból. Napokig kísérik a képek és egy héttel azután, hogy látta a filmet, új szépségeket fedez föl benne, mint valami jó versben, amelyik tovább zeng az olvasóban akkor is, ha már a betűk már nincsenek előtte. Ez a film talán az első, amelyik nem elmond, hanem érzékeltet, nem locsog hosszan arról, hogy mit éreznek a szereplők, hanem fölkelte azt, amit éreznek, nem elmondja az érzést, hanem érezteti. A néző nem szemlélője, hanem szereplője a filmnek, kínlódik a mások sorsának súlya alatt és hátgerincén föl-leszalad a hideg. Pedig csak egy rácsos redőnyön keresztül süt be egy füledt szobába a gyenge hajnali fény, vagy egy boldog kiáltás veri az öblös visszhangot az uszodában.

ugyancsak izgatja a mai embert és némi kis várakozással ül be a Wells-film előadására. «Mi lesz holnap?» — kérdezi a sokféle plakát a mozi előtt és — «mi lesz holnap?» — kérdezi a jámbor néző az előadás után semmivel sem kevésbé járatlanul, mint azelőtt. Nem vigasztalódott meg és nem esett jobban kétségbe. Udvariasan meghallgatta, hogy mit mond Wells úr a jövőről és nem éri szükségeseznek, hogy tépelődjék azon, amit a kitűnő angol mondott. Még kevésbé azt, hogy vitakozzék vele. Valljuk meg, az a jámbor, karkötőtelefonnal fölszerelt földi mennyország, amelyről Wells mesél, nagyon kevésbé hozza lelkesedésbe az embert. Úgy hisszük, a film kicsit későn jött ehhez a Wells-meséhez. Harminc esztendővel ezelőtt hatásosabb lett volna az egész.

Kétségtelenül hiányzik valami: a lényeg. Ez a kitűnő hiszékeny-hitetlen angol autodidakta, a maga jámbor Haladás-istenével és meghoszszabbított élet meg mesterséges napfény mennyországával ma már inkább mosolyra, mint kiátkozó dühre ingerli az embert. A derék jövőszázadi Cabat prédikációja meglehetősen hasonlít ahhoz, amit derék polgári apák mondtak a háború előtt fiaiknak, akikről nyilvánvaló volt, hogy egészen tökéletes kort fognak megérni. Javíthatatlanul naív ez a próféta és ha lehetne általánosítani, arról győzné meg az embert, hogy az angol az a nép, melynek létszükségletei közé tartoznak a közhelyek. Ezek a közhelyek fájdalmasan sokszor hangzanak el, az író úgylátszik hallani akarta a mondatait. Wells tetszeleg magának e filmekben, mint a Haladás jósoló prófétája. Indokolatlan lenne a film helyett az íróról szólni. De az író főszerepet játszik, előstréberkedik a felvevőgép mögül és némi kenetességgel oktatja az embereket a Haladás tiszteletére.

Persze ez a «haladás» a háború óta ugyancsak vesztett a hiteléből. Mindamellet jó elnézni a díszletek sima vonalait, a film föltétlenül nagyobb élvezetet okoz a szemnek, mint a fülnek, mely kénytelen az immár lejárt közhelyeket hallgatni újra. Az első boldog gondolat a film után: milyen jó, hogy nálunk nem divat, ami Amerikában, hogy egyes prófétaihetettséget érző urak filmről prédikálnak a bennük és prófétaságukban hívő seregnek.

Szabó Zoltán.

Z E N E.

RESPIGHI 1879—1936. †

Az utolsó évtizedek legnagyobb olasz zeneszerzője, *Respighi Ottorino*, alig 57 éves korában meghalt. Bár nem sorozhatjuk őt a modern zene úttörői közé, rendkívül kifinomodott esztétikai kulturájával, bámulatos színérezékével a legkülönfélébb zenei hatásokat artisztikusan összeolvasztó képességével minden téren maradandó értékeket alkotott. Szívvel-lelkekkel impresszionista zeneköltő,

akit különösen költői, irodalmi, képzőművészeti benyomások, a valóság jelenségei ihlettek zenei alkotásokra. A mai olasz zeneirodalomban páratlanul állnak híres római költeményei: «Le fontane di Roma» 1917, «I pini di Roma» 1924, «Feste di Roma» 1924, amelyekben imádott városának lelkét a hozzáfűződő képzetek misztikus, hangulati alapjait káprázatos szín-pompájú zenekarral, a jólhangzás legartisztikusabb eszközeivel törekedett zenében kifejezni. Ugyanilyen

szeretettel merül el a régi olasz zene tanulmányozásába. Innen merít ihletet régi olasz táncok és áriák új zenekari megformálására, Monteverdi, Vitali, Frescobaldi művek feldolgozására, illetve átíratára. Operaházunk ezidei Monteverdi «Orfeo» bemutatóját is Respighi átdolgozásában hozza. Különös népszerűsége emelkedett «A madarak» c. suite-je, amelyben clavecin darabok finom hangfestését nagy stílusérzékkel és szellemességgel ültette át zenekarra. Operái közül a nálunk is színre került «La fiamma» aratta a legnagyobb sikert. Az igazi olasz szenvedélyességgel átfűtött szöveg bőven adott alkalmat Respighi drámai hajlamainak érvényesítésére, monumentális, erőteljű duzzadó kórusok felépítésére. Respighi mint pedagógus is igen nagy hatással működött. A római Szent Caecilia liceum zeneszerzési tanszékén nagy tudásával, rendkívül sokoldalú kulturájával igazi tanítómestere volt az újabb olasz zeneszerző generációnak.

Dr. Prahács Margit.

Az két lovagok.

Bemutató az Operaházban.

A M. kir. Operaház legújabb magyar bemutatója *Kósa György* kis zenei persziflázsa, *Keleti Arthur* «Az két lovagok» c. szövegkönyvére készült. Korunk szellemére annyira jellemző a témaválasztás és a feldolgozás, hogy már ezért is érdemes vele foglalkozni. Ma általános jelenség a zeneművészetben az operai műfaj háttérbe szorítása, s inkább a tiszta zenei formák, vagy kórusművek előszeretete. Az utóbbi évtized gyér operatermelése többnyire a mult század operastílusából táplálkozik. Ezekről tényleg elmondhatjuk, hogy minden utánzás holt, terméketlen dolog. Wagner olyan teljes egészében valóstotta meg operaeszményét, hogy őt csak utánozni lehetett, de tovább-

fejlesztetni, valami új, eredeti alkotásra ösztönzést kapni tőle, alig. Egy új zenei dramatikusz zseni, aki ebben a legegységesebb zenei formában ki tudná fejezni korunk új művészi törekvéseit, még eddig nem tűnt fel a láthatáron. Vajjon hogy ennek a muzsikuskok eszmeszegénysége-e az oka, vagy tényleg nem korszerű ez a műfaj, azt nem tudjuk eldönteni. «Az két lovagok» sem igen segítettek meg minket abban, hogy ezen a téren világosabban lássunk. Itt csak azt látjuk, hogy mivel ma az opera területén produktív teljesítményt nem akarnak vagy nem tudnak felmutatni, mi marad más hátra, mint a régít hibáival, kinövéseivel, ferdeségeivel kifigurázni? Nem hiába nevezték az operát paradox műfajnak; ott ahol a zenei teremtő erő elvesztette feszültségét, csak ezek a minden józan észnek ellenmondó hiányok tűnnek szembe, melyekre az operai szövegekben, helyzetekben bőven akad példa. Vajjon jutna-e ilyesmi eszünkbe egy Mozart vagy Verdi operánál, ahol a zenei lángész igen gyöngé szövegekkel is örökértékű műveket teremtett?

Kósa György operája nem is akar más lenni, mint a hősi nagyopera kifizurázása, így nem is annyira a zenére mint inkább a színpadi játékra, az énekszövegre veti a súlyt. A szöveg a középkorban játszódik. Raymond és Bertrand lovagok Kunigunda hercegisasszony kezéért versenyeznek. Bertrand lovag reális oldaláról fogja meg a dolgot, pénzzel megnyeri a duennát, ki holdas éjjelen mint Raymond lovag atyjának szelleme jelenik meg és megparancsolja Raymondnak, hogy vonjon hadba a Szentföld felszabadítására. Raymond, az idealista, megfogadja a szózatot, hogy hősi tetteivel kiérdemelje Kunigunda szerelmét. Természetesen a vetélytárs nélkül maradt Bertrand lovag nyeri el Kunigunda

kezét s míg Raymond a távolban hadakozik, nyugodtan élvezi családi boldogságát. Már hat gyermekük van, midőn Raymond elcsigázva visszatér, akinek nem marad más hátra, mint kolostorba vonulni és szerelmi csalódásában lehetőleg minél előbb meghalni.

Ez a szövegkönyv természetesen bőven ad alkalmat a mulatságos, groteszk helyzetekre, az operaszövegekben előforduló értelmetlen ismétlések, ostoba rímek, hősi pózok stb. komikus kiélezésére. A kis kamarazenekar, belevonva a modern zenei ironia legfőbb hangszerét, a szaxofont is, mindehhez inkább csak aláfestésül szolgál. A zenekar előjátékait Kósa kórusokkal helyettesítette, amely a magasra emelt, kicsire vont színpad lábánál mint élő képkeret helyezkedik el. A legelején felzendülő fugato (veszedelmesen közel jár bizonyos Kodály reminiscenciákhoz) intonálja a mottót: «Egy nőért szépet tenni és nevével lehullani a zord halál ölébe», amivel ügyesen jelzi, hogy a darab élvezhetősége elválaszthatatlan az énekszöveg pontos megértésétől.

A mű egészben véve tényleg mulatságos; ez a jogosultsága, mert mint igazi művészi alkotás nem jöhet számításba. Csak negatívum van benne, ami ha itt-ott rá is tapint az igazságra, a végén — különösen a teljesen ellaposodó s határozottan

unalmas kolostor jelenetnél, — csak elkedvetlenedést kelt. A mai ember úgysis éppen eleget tapasztalja az életben az ideális törekvések letöréseit, eleget lát ilyen Bertrand lovagféle típusokat, a nagy realistákat és életművészeket, akik kicsinylő gúnnyal illetik a Raymondokat, az elérhetetlen délibábokat kergető ostoba idealistákat. De ezekre mégis csak szükség van, mert máskülönben hogyan juthatnának a Bertrandok az élet javainak nyugodt élvezéséhez? Hiába, az ember mégis csak úgy van alkotva, hogyha már az életben olyan kevés igazságot, szépet és jót lát, legalább a művészetben vágyódik valami magasabb színvonal után. Tudjuk, hogy a szerzők határozott komikai vénájuk érvényesítésére alkották meg művüket, s távol állt tőlük a művészet profanizálásának szándéka, de éppen mert annyira ellenkezésbe jutottak a művészi kifejezés lényegével, tartósabb sikerre nem számíthatnak. A mű, mint kuriozum, mint valami másféle, ideig-óráig szórakoztat, hogy azután Raymond lovag sorsára jutva, vele együtt behulljon a feledés «zord halálának ölébe».

A mű rendezése a commedia dell'arte stílusában igen sikerült hét színpadi képben oldotta meg feladatát. A főszereplők: *Halász Gitta, Bársony Dóra, Koréh és Laurisin* nagy kedvvel és kitűnően játszottak.

Dr. Prahács Margit.